

ประเพณีลอยโคมต : สืบสานวัฒนธรรมสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดลำพูน
Loy Kha Mot Tradition : Inheriting Culture to Strengthen the Community in
Lamphun

ไพศาล เครือแสง

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

บุญเพลิน ยาวิชัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

Pang_lumphun@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง ประเพณีลอยโคมต : สืบสานวัฒนธรรมสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นถึง ประเพณีลอยโคมตในสถานการณ์โควิด-19 กับการสืบสานประเพณี อันเป็นวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไข กาลเวลา และสถานการณ์ปัจจุบัน ประเพณีลอยโคมตเป็นประเพณีที่ชาวบ้านตำบลตันธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน รวมถึงพื้นที่ใกล้เคียง จัดขึ้นในช่วงเดือนยี่ คีนวันเพ็ญเดือนสิบสอง ชาวบ้านนำกากกล้วยมาทำเป็นกระทงทรงกระโจมสำหรับใส่สิ่งของต่างๆ ลอยไปตามลำน้ำกวบบริเวณหน้าวัดมณีอาราม หรือวัดกุระมุก ในกลางคืนมีการจุดเทียนในกระทงทำให้เกิดแสงแวววาวกระทบกับผิวน้ำในคืนวันเพ็ญ คล้ายกับดวงไฟของผีโคมต ซึ่งผีโคมต เป็นชื่อเรียก ผีป่า ที่ออกหากินในเวลากลางคืน มีพระเนียงไฟมองเห็นเป็นระยะขาวลั่นนาจึงเรียกว่า “ลอยโคมต” ในกิจกรรมจะมีการบรรยายและสาธิตให้ความรู้เกี่ยวกับการทำโคมต การก่อเจดีย์ทราย การทำประติมากรรม และการแห่ขบวนโคมตหลวงและพิธีลอยโคมตในช่วงค่ำ มีการเตรียมข้าวปลาอาหารเป็นพิเศษ เพื่อไปทำบุญถวายเป็นพุทธบูชา การฟังเทศน์เทศมหาชาติ(ออนไลน์) ตอนเย็นสวดเจริญพระพุทธมนต์ กิจกรรมเหล่านี้ทำให้เกิดการฟังธรรม เพื่อขัดเกลาจิตใจและเกิดภูมิปัญญาในการจัดทำเครื่องสักการบูชา ทำให้ชุมชนมาร่วมกันประกอบกิจกรรมด้วยความสามัคคี ภายใต้มาตรการเฝ้าระวังวันระยะห่างแม้สถานการณ์ทางสังคมเปลี่ยนไป แต่คนในชุมชนยังคงอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ใน

ปัจจุบันเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งในและต่างประเทศ เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกเหนือจากสิ่งอื่นใดไม่ว่าจะประกอบพิธีกรรมใดทางศาสนา ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งนำไปสู่การสืบสานวัฒนธรรม สู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนสืบไป

คำสำคัญ : ประเพณีลอยขโมด, สืบสาน, วัฒนธรรม, เสริมสร้าง

Abstract

This article entitled Loy Kha Mot Tradition: Inheriting Culture to Strengthen the Community in Lamphun. The purpose is to point out the tradition of Lay Kha Mot in the situation of COVID-19 with the inheritance of tradition which is a culture that is important to the way of life of the people in the community. Culture may change according to the conditions, the time and the current situation. Loy Kha Mot is a tradition that the villagers of Ton Thong Subdistrict, Mueang District, Lamphun Province, including the vicinity held during full moon day of the twelfth month. Villagers use leaf sheath of banana tree to make Krathong in marquee shape for putting things to float along the Kwuang River in front of Wat Romaneeeyaram or Wat Kuramak. At night, the candles are lit in the krathongs causing glittering lights to reflect the water surface on the full moon night along the ghost light (Phi Kha Mot). Phi Kha Mot is the name of the wild ghost that is nocturnal; there is Roman candles that can be seen periodically by Lanna people called "Loy Kho Mot". In the activity will be lectures and demonstrations to educate about making Kha Mot, sand pagoda construction, making the forest gate and the great Kha Mot procession and the floating Kha Mot ceremony in the evening. There is a special preparation of rice and fish dishes to make merit as offerings to the Buddha, listening to Mahājāti preaching (online) and in the evening, praying for Buddha's Montra. These activities lead to listening to the Dhamma to train the mind and develop the wisdom in making offerings causing the community to come together

in doing the unity activities under social distancing, even if social situations change people in the community still preserve and inherit the culture.

At present, it is known to general public both local and abroad to promote the cultural tourism In addition to anything else, whether performing any religious ceremonies must consider the safety of the community which leads to the inheritance of culture to strengthen of the community in the future

Keywords: Lay Kha Mot Tradition, Inheritance, Culture and Strengthening

บทนำ

ประเพณีการลอยโคม เป็นประเพณีเก่าแก่ของล้านนาที่ถือปฏิบัติกันมา ในสมัยอาณาจักรหริภุญชัยได้มีประเพณีเดือนยี่และทำพิธีลอยโคมแล้ว (มณี พยอมยงค์, 2547, หน้า 235) จากตำนานจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญไชย และชินกาลมาลินี ที่แต่งขึ้นในสมัยล้านนา กล่าวถึงการลอย “ชาพนียโกชนียาหาร” ตามน้ำลงไปทางใต้ ในตำนานกล่าวถึงเหตุการณ์หลังจากพระเจ้ากมลราชกษัตริย์พระองค์หนึ่งในนครหริภุญไชย ได้เกิดโรคระบาด (อหิวาตกโรค) ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ขวานนครหริภุญไชยจึงได้ย้ายไปอาศัยอยู่เมืองสะเทิมหรือสุธัมมวดี แล้วจึงย้ายไปอาศัยในเมืองหงสาวดีราว 6 ปี ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวหลายคนมีครอบครัวใหม่ที่นี่ ต่อมาเมื่อโรคระบาดหายแล้ว ขวานนครหริภุญไชยบางส่วนได้เดินทางกลับมายังที่เดิม บางส่วนก็สมัครใจที่จะอาศัยอยู่ในเมืองหงสาวดี เมื่อกลับมาแล้วต่างอาลัยถึงญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ทางนั้น จึงจัดดอกไม้ธูปเทียน เครื่องสักการะ พร้อมทั้งเครื่องอุปโภคบริโภค ใส่ลงใน สะเปา ลักษณะคล้ายเรือ หรือใส่ในสะตวงหรือกระทงลอยลงน้ำแม่ปิง น้ำแม่กวง แม่ทา เพื่อส่งความระลึกถึงญาติพี่น้องที่ยังอยู่เมืองหงสาวดี จึงเป็นมูลเหตุของการลอยสะเปาหรือลอยโคม หรือลอยกระทงนับแต่นั้นมาถึงปัจจุบัน (สงวน โชติสุขรัตน์, 2511, หน้า 117 – 118) ซึ่งเป็นจารีตที่ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันการอนุรักษ์สืบสานประเพณีลอยโคม ที่ตำบลตันธง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ยังจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีแม้จะเจอกับสถานการณ์โควิด-19 ซึ่งลักษณะของการจัดกิจกรรมอยู่ภายใต้เงื่อนไขระเบียบข้อปฏิบัติของกรมควบคุมโรคอย่างเคร่งครัด ซึ่งกิจกรรมในประเพณีแฝงด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สร้างเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง คนในชุมชนมีความเชื่อและศรัทธา

ในประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามถึงหลักการบูชา “บุคคลที่ควรบูชา” สามารถพิจารณาได้ ความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่คู่บ้านเมือง การมีกัลยาณมิตรที่ดี ย่อมนำมาซึ่งความสุขใจ เกิดความสามัคคีในการพัฒนาชุมชนโดยมีเป้าหมายเดียวกันย่อมนำมาซึ่งความเจริญทั้งด้านประเพณีและวัฒนธรรม ชุมชนยังมีความกตัญญูทศเวทิตาต่อบุพการี บรรพบุรุษ ต่อแม่น้ำ ต่อตนเองแสดงถึงความเจริญทางวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของคนในชุมชนอย่างแท้จริง เป็นการปลูกฝังให้คนในชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี รู้จักแสดงออกด้วยความเคารพอย่างนอบน้อม ให้เกียรติกันในสังคม กระทำแต่ความดีเพราะมีความเชื่อในกฎแห่งกรรมนั้นยุติธรรมเสมอ รู้จักการสร้างมิตรที่ดีและการรักษามิตรภาพให้ยาวนานและแสดงความกตัญญูทศเวทิตาทุกครั้งเมื่อมีโอกาส หลักพุทธธรรมนั้นมีคุณค่าต่อจิตใจของคนในชุมชนเสมอ การสร้างความเข้าใจในชุมชนจะน้อมนำมาซึ่งการปฏิบัติที่มีแบบแผนเดียวกัน การเข้าใจหลักบูชาทำให้ชุมชนมีการเตรียมงานได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของแต่ละประเพณี การมีเพื่อนชักชวนให้หมั่นสร้างบุญสุนทานธรรมนั้นคือ กัลยาณมิตรธรรม ที่ควรถนอมรักษาไว้ให้ดี ผู้มีความเจริญทางด้านความคิดจะเป็นผู้ที่แสดงออกถึง ความกตัญญูทศเวทิตาต่อผู้มีคุณทั้งสี่ เป็นการสร้างคุณค่าต่อจิตใจ วิถีชีวิต วิถีชุมชน สืบสานวัฒนธรรมสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดลำพูนสืบไป

แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรม

ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผน และสืบทอดกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤติดอกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี(พระยาอนุมานราชธน, 2514, หน้า 37) ซึ่งเป็นขนบธรรมเนียมแบบแผน สามารถแยกคำต่างๆ ออกได้เป็น ขนบ มีความหมายว่า ระเบียบแบบอย่าง ธรรมเนียมมีความหมายว่า ที่นิยมใช้กันมา เมื่อนำมารวมกันจึงมีความหมายว่า ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ ยึดถือเป็นแบบแผน และได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา จนเป็นต้นแบบที่จะให้คนรุ่นต่อๆ ไปได้ประพฤติปฏิบัติตาม(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525)

โดยมีวัฒนธรรม ที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียว ก้าวหน้าของชาติและศีลธรรมอันดีงามของประชาชน(พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2485) ถือแบบอย่างของการดำรงชีวิตที่เรียนรู้ ถ่ายทอดกันไปโดยการสั่งสอน อบรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม(พิทยา สายหู, 2533, หน้า33-82) วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความ

สภาพแวดล้อมทางสังคมและกาลเวลาเพราะมนุษย์ชอบที่จะมีการคิดค้นใหม่ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วัฒนธรรมเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติจึงมีพลังกำหนดชีวิตคนยิ่งกว่าสิ่งใด(นิธิ เอียวศรีวงศ์ 2534, หน้า1-5) วิถีชีวิตและการปฏิบัติเป็นผลมาจากการสะสมและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์(โกวิท ประวาท พฤกษ์, 2538, หน้า5) หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม (Behavior patterns) ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น (เสาวนีย์ จิตต์หมวด,2538, หน้า5)

ดังนั้นความหมายของประเพณีและวัฒนธรรม โดยเนื้อความแล้วก็เป็นสิ่งอย่างเดียวกัน คือ เป็นสิ่งที่มิใช่มียู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมมีส่วนร่วมกันสร้างให้มีขึ้น แล้วถ่ายทอดให้แก่กันได้ด้วยลักษณะและวิธีการต่างๆ ว่าโดยเนื้อหาของประเพณีและวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจของประชาชนเกี่ยวกับเรื่องความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ซึ่งสะสมและสืบทอดร่วมกันมานานจนเกิดความเคยชินหรือที่เรียกว่า นิสัยสังคมหรือประเพณี

ยศ สันตสมบัติ (2548, หน้า 11-13) ได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (Shared ideas) และค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานพฤติกรรมของคนภายในวัฒนธรรมเดียวกัน ที่จะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้พฤติกรรมของเขามีความสอดคล้องต้องกันกับผู้อื่น เช่น การแสดงออกถึงการเคารพนับถือผู้ใหญ่ เมื่อเด็กยกมือไหว้เพื่อทักทายและแสดงความเคารพ ผู้ใหญ่ก็จะสามารถคาดคะเนได้ว่า เด็กจะไหว้และตนควรจะรับไหว้ เป็นต้น

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is learned) เมื่อเปรียบวัฒนธรรมเหมือนมรดกทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

3. วัฒนธรรมจะมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ ตลอดจนชีวิตประจำวันของคนเราล้วนเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ไฟจราจร เงินตรา

4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะนี้วัฒนธรรมจะมีหน้าที่ต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์และให้สามารถวางกฎเกณฑ์ให้มนุษย์ดำเนินชีวิต อย่างมี

ระบบและแบบแผนเพื่อให้สังคมทำงานได้อย่างเป็นระบบ นอกจากนี้วัฒนธรรมยังช่วยในเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีเพื่อความเจริญและความอยู่รอดของมนุษย์

5. วัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบ ๆ ตัว เมื่อมนุษย์ในสังคม

6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอยู่ตลอดเวลาซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการเช่น การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลโดยตรงจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2538, หน้า 92-94) ได้จำแนกขอบข่ายงานวัฒนธรรมไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. การดำรงชีวิต มีความเกี่ยวพันไปถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเผ่าพันธุ์สังคมและเครือญาติ ตลอดจนอาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน การแต่งกาย สถานะภาพของครอบครัว เครื่องใช้ไม้สอยที่จำเป็น ศาสนาและความเชื่อ รวมถึงพิธีกรรม ตลอดจนหลักธรรมคำสั่งสอน ศิลปะการตกแต่งร่างกายการเลี้ยงสัตว์และมรดกทางสังคมอื่น ๆ ไม่ได้จำต้องเฉพาะเรื่องรูปร่างหน้าตาผิวพรรณและขนาดเพียงเท่านั้น

2. ครอบครัว เพื่อนบ้านและสถาบันทางสังคม นอกจากครอบครัวแล้ว คนจะต้องไปเกี่ยวข้องกับชุมชน เพื่อนบ้านเครือญาติศาสนา ระบบทางเศรษฐกิจการเมืองการปกครองและสถาบันทางสังคมอื่น ๆ ได้แก่ วัด มัสยิด โบสถ์และสถาบันทางการศึกษา ถ้าคนหรือสมาชิกในสังคมนั้นร่วมกันรับผิดชอบสังคมหรือชุมชน รู้จักเกื้อกูล ซึ่งกันและกันสังคมก็จะอบอุ่น มั่นคงแข็งแรงได้

3. ศาสนาและจริยธรรม ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงอยู่ของคนและชุมชน ศาสนาเปรียบเสมือนสายใยที่บังคับจริยธรรม ศีลธรรมให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ ศาสนาเป็นเรื่องของชุมชน เป็นจิตวิญญาณของสังคม หากคนในสังคมได้ประพฤติตามหลักศาสนาย่อมนำความผาสุกให้เกิดขึ้นได้ในสังคม

4. ศิลปะและสุนทรียศาสตร์ เป็นปัจจัยสำหรับการยกระดับรสนิยม สร้างเกียรติภูมิของคนให้แตกต่างกัน การยกระดับสุนทรียศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญของคนและสังคม

5. ภาษาเป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ใช้เพื่อติดต่อสื่อสาร สืบทอดประเพณีวัฒนธรรมศีลธรรมและจริยธรรม เป็นการสืบทอดมรดกที่ส่งสมกันมาให้คงอยู่สืบไป ภาษาจึงเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นสำคัญอย่างหนึ่ง

อิสรากรณ์ พัฒนวรรณ (2552, หน้า 10) ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมว่า สังคมและวัฒนธรรมเป็นของคู่กัน หากสังคมเปลี่ยน วัฒนธรรมก็เปลี่ยน ซึ่งแสดงว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดวัฒนธรรมและเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม โดยสังคมและวัฒนธรรม ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด รวมถึงสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปแต่การเปลี่ยนแปลงจะเร็วหรือช้า ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มาเกี่ยวข้อง เช่น การสื่อสารคมนาคม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ระดับการศึกษาของผู้คนในสังคม ผู้นำการเปลี่ยนแปลงซึ่งลักษณะการเปลี่ยนแปลง เป็นผลมาจากพฤติกรรมของคนส่วนใหญ่ในสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เมื่อความต้องการของมนุษย์เปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม ก็ย่อมเปลี่ยนไปด้วย

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2542, หน้า 76-81) ได้แบ่ง มิติของวัฒนธรรมชุมชน ไว้ดังนี้

1) มิติด้านพื้นที่ ชุมชน ไม่ได้หมายถึง หมู่บ้าน ที่มีอาณาเขตพื้นที่แน่นอนตายตัวหากแต่หมายถึง หน่วยทางสังคมที่สมาชิกมีการติดต่อสื่อสาร เสริมสร้างและสืบสานสายสัมพันธ์ทางสังคม ที่มีทั้งความเคลื่อนไหว การปรับตัว ความขัดแย้งและการผสมกลมกลืน มีความสืบเนื่องและการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ การที่ชุมชนไม่ได้เป็นหน่วยทางสังคมที่เป็นอิสระหรืออยู่โดดเดี่ยวแยกตัวออกจากหน่วยทางสังคม ในทางตรงกันข้าม ชุมชนในความหมายนี้คือ สิ่งที่ตั้งอยู่ได้ด้วยการสัมพันธ์กับชุมชน และในความสัมพันธ์กับรัฐและชุมชน ในความหมายนี้มีขอบเขตครอบคลุมเครือข่ายที่กว้างขวางเชื่อมโยงพื้นที่ในชนบทกับเมือง มีการปรับตัวและเปลี่ยนแปลง ขัดแย้งและเกิดใหม่อย่างรวดเร็ว

2) มิติด้านประวัติศาสตร์ ชุมชนในลักษณะเช่นนี้เกิดขึ้นจาก การมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมาในอดีตภายใต้จิตสำนึกหรือระบบความเชื่อที่เป็นอุดมการณ์เดียวกัน เช่น การเป็นศรัทธาหัววัดเดียวกัน เป็นต้น ซึ่งเครือข่ายความสัมพันธ์เช่นนี้ในอดีตผูกมัดกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ การใช้ทรัพยากรร่วมกัน และความสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ เช่น ความเป็นเครือญาติ แต่กระนั้นตลอดระยะเวลาปรากฏการเปลี่ยนแปลงและก่อร่างสร้างใหม่อย่างต่อเนื่อง

3) มิติด้านจิตวิญญาณ ชุมชนในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงความเป็นชุมชนที่มาจากความเชื่อถือศรัทธาต่อศาสนา คำว่า “ชุมชน” นี้จึงมิได้หมายถึง โลกมนุษย์ เท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงชุมชนในโลกอื่นๆ ซึ่งเป็นที่สถิตอยู่ของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วหรือแม้แต่จิตวิญญาณของตนเองหรือปัจเจกบุคคลที่เวียนว่ายไปสู่โลกทั้งสาม คือ โลกมนุษย์ สวรรค์ และนรกหรืออบายภูมิ ตามผลบุญ ผลกรรมหรือพฤติกรรมชั่วดีตามศีลธรรม จริยธรรมที่ตนกระทำในชุมชนโลกนี้ หรือชุมชนโลกที่แล้ว/อดีตชาติ

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537, หน้า 202-204) ได้กล่าวถึง เงื่อนไขความสำเร็จของวัฒนธรรมชุมชนว่ามีเงื่อนไข 3 ประการ คือ

1) ด้านเศรษฐกิจ เป็นพื้นฐานทางวัตถุของชุมชนขนาดเล็กย่อม จึงต้องมีชุมชนถึงจะยังคงอยู่ได้เมื่ออยู่ได้เครือข่ายที่โยงใยของชุมชนก็เกิดขึ้นได้ ในอดีตชุมชนหมู่บ้านมีเสถียรภาพเพราะความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่ชาวบ้านมีพอกินพอใช้ ในปัจจุบันการที่จะรักษาชุมชนไว้จะต้องฟื้นฟูและพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน แต่ในขณะเดียวกัน ปัจจุบันทรัพยากรต่อประชากรมีน้อยลงจะต้องเพิ่มผลิตภาพของทรัพยากร การพัฒนาเทคโนโลยีจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่จะเป็นเทคโนโลยีชนิดใด ชาวบ้านจึงรับได้และควบคุมได้ คงจะเป็นปัจจัยที่ต้องพิจารณาในบริบทของการประสานวัฒนธรรมชุมชนกับวัฒนธรรมสากล ซึ่งเป็นเงื่อนไขทางวัฒนธรรม

2) ด้านการเมือง มีเงื่อนไขคือ การมีจิตสำนึกของชาวบ้าน เพราะการปลูกจิตสำนึกเป็นสิ่งจำเป็นเพราะถึงแม้ว่าวัฒนธรรมชุมชนยังคงดำรงอยู่ แต่อาจปรากฏเพียงในรูปพิธีกรรมและการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มากกว่าที่จะเป็นอุดมการณ์ การรื้อฟื้นจิตสำนึกจะทำให้ชาวบ้านรวมพลังต่อสู้แม้ฐานทางเศรษฐกิจอาจเสียหายไปบ้าง จิตสำนึกแห่งความเป็นชุมชนก็ยังสามารถที่จะฟื้นฟูและมีพลัง จนกระทั่งสามารถสร้างชุมชนขึ้นมาใหม่ได้การค้นหาแก่นแท้ของจิตสำนึก ในประวัติศาสตร์แห่งชุมชนและการนำกลับมาถ่ายทอดใหม่ให้แก่คนในรุ่นปัจจุบันทราบย่อมมีความสำคัญ เนื่องจากหน้าที่ในการค้นหาและถ่ายทอดนี้เป็นของปัญญาชนชาวบ้านและปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาในระบบความสำเร็จของการยกจิตสำนึกของชาวบ้านให้แจ่มชัดจึงขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างปัญญาชนกับชาวบ้านอย่างมาก การสร้างองค์กรของประชาชนในลักษณะที่เป็นเครือข่าย (Network) ที่เข้มแข็ง มีความสำคัญทั้งในหน้าที่และพื้นที่ ชุมชน หมู่บ้าน จะเป็นหน่วยพื้นฐานของเครือข่ายเช่นที่ว่านี้

เงื่อนไขทางการเมืองอีกประการหนึ่งคือ การสร้างแนวร่วมระหว่างชุมชนหรือชาวบ้านกับกลุ่มผู้เสียเปรียบอื่นๆ ในสังคมกับชนชั้นกลางที่ก้าวหน้า เพราะปัญหาชนบทส่วนใหญ่จะเกิดจากการแทรกแซงจากภายนอกหมู่บ้าน จากการเอารัดเอาเปรียบของรัฐและระบบทุนนิยมแบบกาฝากที่กระทำต่อหมู่บ้าน ฉะนั้น นอกจากการฉีกกำลังในหมู่บ้านแล้วยังต้องผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของรัฐและระบบทุนนิยม ในการผลักดันของชาวบ้านคงต้องร่วมมือกับชนชั้นอื่นๆ เพื่อให้ขบวนการแนวร่วมมีพลังพอที่จะจัดตั้งองค์กรเพื่อรองรับกับรัฐและนายทุนเรียกร้องให้มีการปฏิรูปและให้รัฐจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาชนบทให้มากขึ้น ในการยกจิตสำนึกของชาวบ้าน จะทำให้ชาวบ้านมีความสำนึกแจ่มชัดในวัฒนธรรมชุมชน ชาวบ้านควรรับรู้ปัญหาของตนในบริบทของประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยให้รู้เรื่องการเมืองและสังคมนอกหมู่บ้าน การเอารัดเอาเปรียบที่รัฐและระบบทุนนิยมได้กระทำต่อหมู่บ้าน ทั้งนี้จากแง่มุมของชาวบ้านและชุมชน

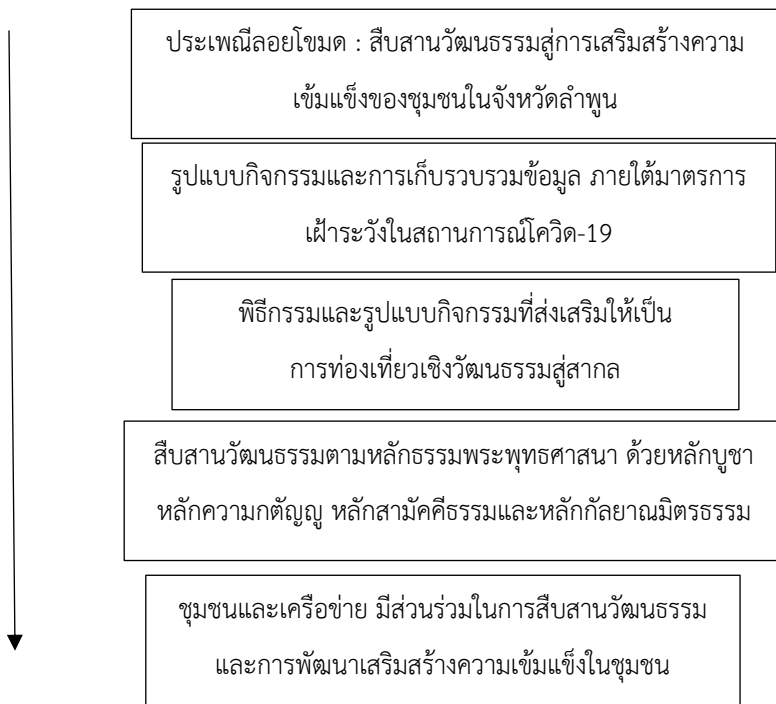
3) ด้านวัฒนธรรม จึงขนานไปกับการค้นหาค้นหาวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน เพื่อนำมาสรุปเป็นสาระของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน การประสานแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนกับความเชื่อถือเป็นสิ่งสำคัญในสังคมไทยคือ ศาสนาพุทธหากพุทธจักรรับแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนจะเปลี่ยนฐานะจากอุดมการณ์ของชาวบ้านเป็นอุดมการณ์ของประเทศ แต่เดิมนั้นศาสนาพุทธและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกันนั้นอยู่ห่างเหินจากวัฒนธรรมชุมชน ศาสนาพุทธเกี่ยวข้องกับรัฐและผู้ปรารถนาจะหลุดพ้นมากกว่าจะเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของคนธรรมดา จึงต้องมีความพยายามที่จะผลักดันให้พุทธจักรหันมาสนใจ และกังวลกับชีวิตที่เป็นจริงของชาวบ้านมากขึ้น การสนับสนุนพุทธจักร จะช่วยให้แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนประสบผลสำเร็จได้มากขึ้น ขณะเดียวกันก็จะทำให้พุทธจักรมีความมั่นคงยืนยาว เพราะเป็นองค์กรรวมของชาวบ้าน การทำงานพัฒนาร่วมกันระหว่างพระสงฆ์ในท้องถิ่น และชาวบ้านในชุมชน ซึ่งไม่ใช่การใช้ศาสนาพุทธในการครอบงำวัฒนธรรมของชาวบ้าน เพราะคงทำสำเร็จได้ยาก เนื่องจากการสร้างแนวคิดและสังคมบนความเพ้อฝัน แต่การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนจะเป็นการทำให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาจริงๆ ของชาวบ้านทั้งในแง่ความคิดและการจัดองค์กร

บทสรุป

ประเพณีลอยโคมตึงเป็นประเพณีประจำท้องถิ่น และเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่เชื่อมร้อยความเชื่อในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และได้รื้อฟื้นแนวทางปฏิบัติมาสู่การพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ในการดำเนินชีวิต ณ ปัจจุบันให้เป็นสุข มีการส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับทั้งในและต่างประเทศ บทความนี้ผู้เขียนขอเสนอรูปแบบประเพณีลอยโคม ในการสืบสานวัฒนธรรมสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดลำพูน

องค์ความรู้ใหม่

บทความวิชาการนี้ เป็นรูปแบบการสืบสานประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน ที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง ผู้เขียนสรุปแผนภาพได้ดังนี้

References

- โกวิทย์ ประวาทพฤกษ์. (2538). *การวัฒนธรรมศึกษา กระบวนการบริหารและการจัดการวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: ประชาชน.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2537). *วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม*. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิทยา สายหู. (2533). *วัฒนธรรมกับการพัฒนา: สู่ความเข้าใจวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ, 2533.
- พระยาอนุমানราชชน. (2514). *วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย*. พระนคร : คลังวิทยา.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. *ประเพณี*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B9%80%E0%B8%9E%E0%B8%93%E0%B8%B5>.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2534). *ความหลากหลายของวัฒนธรรมไทย : การท้าทายใหม่*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- มณี พยอมยงค์. (2547). *ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 5 ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม). เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2548). *มนุษย์กับวัฒนธรรม* (พิมพ์ครั้งที่3). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สงวน โชติสุขรัตน์. (2511). *ประเพณีไทย ภาคเหนือ*. เชียงใหม่: สงวนการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2538). *คู่มือแนวทางการจัดตั้งและดำเนินงานสภาวัฒนธรรมจังหวัด*. กรุงเทพมหานคร: นิลนารการพิมพ์.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2538). *การวัฒนธรรมศึกษา กระบวนการบริหารและการจัดการวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: ประชาชน.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2542). *การวิจัยในมิติวัฒนธรรม*. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.
- อิสราภรณ์ พัฒนวรรณ. (2552). “กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทเขิน ในชุมชนนันทาราม ตำบลห้วยยา อำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่”. *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.